

Володимир Савчук

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, здобувач третього (освітньо-наукового) рівня

СУДОВА ПРАКТИКА ЯК ДЖЕРЕЛО КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКІНЧЕНУ ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Як відомо, згідно ч.5 і ч.6 статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права, а висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права [1].

Виходячи з цього, правові позиції Верховного Суду є важливим джерелом кримінально-правової політики в сфері відповідальності за незакінчену злочинну діяльність.

У вітчизняній науці вже здійснювалися спроби систематизації практики застосування Верховним Судом України положень Загальної частини Кримінального кодексу України, що відображена у відповідних постановах Пленуму, узагальненнях судової практики [2]. Це узагальнення охоплює 2011-2017 рр., тому розглянемо деякі з постанов Касаційного кримінального суду більш пізнього періоду.

1. Касаційний кримінальний суд, постанова від 29 липня 2024 року, справа № 643/20796/21 щодо кваліфікації закінченого замаху на умисне вбивство.

Суд вважає, що для вирішення питання про кваліфікацію складу злочину, пов'язаного із перебуванням особи в стані необхідної оборони, необхідно врахувати конкретні обставини справи, здійснити порівняльний аналіз та оцінити наявність чи відсутність акту суспільно небезпечного посягання й акту захисту, встановити їх співвідношення, відповідність чи невідповідність

захисту небезпечності посягання. У разі, коли визначальним у поведінці особи було не відвернення нападу та захист, а бажання спричинити шкоду потерпілому, такі дії за своїми ознаками не становлять необхідної оборони, вони набувають протиправного характеру і мають розцінюватись на загальних підставах. У результаті дії особи були кваліфіковані як закінчений замах на умисне вбивство [3].

2. Касаційний кримінальний суд, постанова від 01 березня 2023 року, справа № 305/1573/16 щодо незакінченого замаху на згвалтування, вчиненого групою осіб

Суд вважає, що незакінчений замах на згвалтування, вчинений групою осіб, має місце у разі, коли співучасники заподіяли потерпілій особі тілесні ушкодження та погрожували застосувати до неї насильство, маючи намір вступити з потерпілою в статеві зносини, однак не довели злочин до кінця з причин, що не залежали від їхньої волі [4].

3. Касаційний кримінальний суд, постанова від 16 січня 2023 року, справа № 761/37225/20 щодо застосування положень ст. 15 КК у взаємозв'язку з ч. 3 ст. 503 КПК при розгляді кримінального провадження про застосування примусових заходів медичного характеру

Суд вважає, що під час розгляду кримінального провадження про застосування примусових заходів медичного характеру кримінально-правова оцінка суспільно небезпечного діяння, вчиненого в стані неосудності, повинна ґрунтуватися лише на відомостях, які характеризують суспільну небезпеку вчинених дій. При цьому суд повинен виходити із об'єкта посягання та об'єктивної сторони вчиненого діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною КК, з урахуванням всіх фактичних обставин і зовнішнього прояву дій особи, з огляду на те, що встановлення будь-якої форми вини у діях неосудної особи об'єктивно є неможливим. Юридична оцінка такого діяння за наявності до того підстав може здійснюватися із застосуванням ст. 15 КК [5].

4. Касаційний кримінальний суд, постанова від 21 вересня 2022 року, справа № 681/742/19 щодо кваліфікації замаху на умисне вбивство

Суд вважає, що умисне вбивство може бути вчинено як з прямим, так і з непрямым умислом, проте замах на цей злочин можливий лише з прямим умислом. Якщо згідно з пред'явленим обвинуваченням вбачається, що обвинувачений вчинив злочин з непрямым умислом і не довів злочин до кінця з причин, що не залежали від його волі, його дії слід кваліфікувати за фактично заподіяними наслідками [6].

5. Касаційний кримінальний суд, постанова від 11 березня 2020 року справа № 583/3508/18 щодо кваліфікації підбурювання до закінченого замаху на надання неправомірної вигоди

Суд вважає, що одержання винуватим неправомірної вигоди від іншої особи нібито для передачі її службовій особі з наміром її не передавати, а привласнити, слід кваліфікувати як шахрайство (ст. 190 КК). Якщо при цьому винуватий схиляє особу, яка надала неправомірну вигоду, до передачі йому такої вигоди, то його дії слід додатково кваліфікувати як підбурювання до закінченого замаху на надання неправомірної вигоди (ч. 4 ст. 27, ч. 2 ст. 15, відповідна частина ст. 369 КК) [7].

6. Касаційний кримінальний суд, постанова від 28 вересня 2020 року, справа № 640/18653/17 щодо кваліфікації за наявності єдиного прямого визначеного умислу, спрямованого на заподіяння смерті двом або більше особам, вбивство однієї людини і замах на життя другої

Суд вважає, що за встановлення судом єдиного прямого визначеного умислу, спрямованого на заподіяння смерті двом або більше особам, вбивство однієї людини і замах на життя другої має кваліфікуватись як незакінчений злочин - убивство двох або більше осіб, оскільки єдиного злочинного наміру вбити двох осіб не було реалізовано з причин, що не залежали від волі винної особи, за відповідною частиною ст. 15 п. 1 ч. 2 ст. 115 КК незалежно від послідовності злочинних дій та за ч. 1 ст. 115 КК чи відповідним пунктом ч. 2 ст. 115 КК (або іншими спеціальними нормами,

передбаченими в інших розділах Особливої частини КК) у разі наявності таких підстав [8].

7. Касаційний кримінальний суд, постанова від 16 вересня 2021 року, справа № 636/1226/14-к щодо розмежування замаху на умисне вбивство та умисного тяжкого тілесного ушкодження

Суд вважає, що при розмежуванні замаху на умисне вбивство та умисного тяжкого тілесного ушкодження необхідно встановити зміст і спрямованість умислу винного. Питання про умисел необхідно вирішувати, виходячи із сукупності всіх обставин вчиненого діяння, зокрема враховувати спосіб, знаряддя злочину, кількість, характер і локалізацію поранень та інших тілесних ушкоджень, причини припинення злочинних дій, поведінку винного і потерпілого, що передувала події, їх стосунки. Визначальним при цьому є суб'єктивне ставлення винного до наслідків своїх дій [9].

8. Касаційний кримінальний суд, постанова від 18 грудня 2019 року, справа № 220/2187/16-к щодо незакінченого замаху на умисне вбивство

Суд вважає, що дії особи підлягають кваліфікації як незакінчений замах на умисне вбивство, якщо вона хоч не вчиняє дій, безпосередньо спрямованих на заподіяння смерті потерпілому, але виконує частину того обсягу дій, який група вважала необхідним для реалізації спільного умислу, полегшуючи вчинення замаху на заподіяння смерті потерпілому іншою особою, який не було доведено до кінця з причин, що не залежали від їхньої волі [10].

9. Касаційний кримінальний суд, постанова від 01 грудня 2020 року, справа № 743/645/16-к щодо виявлення психотропної речовини в ході митного огляду до фактичного переміщення через митний кордон

Суд вважає, що виявлення психотропної речовини в ході митного огляду поштового відправлення, що надійшло на ім'я засудженого, до фактичного переміщення через митний кордон України утворює закінчений замах на злочин, передбачений ст. 305 КК [11].

10. Касаційний кримінальний суд, постанова від 7 травня 2019 року від справа № 489/4885/16-к щодо відмови від повторної спроби заволодіти майном

Суд вважає, що якщо перша спроба протиправно заволодіти майном виявилась невдалою і особа відмовляється від повторної спроби заволодіння цим майном, то такі дії утворюють замах на злочин, а не добровільну відмову від його вчинення [12].

11. Касаційний кримінальний суд, постанова від 23 липня 2024 року, справа № 201/11135/20 щодо визначення моменту, з якого грабіж (ст. 186 КК) є закінченим злочином

Суд вважає, що грабіж вважається закінченим злочином з моменту заволодіння майном. Таким моментом визнається поява у злочинця реальної початкової можливості розпорядитися вилученим майном (винести, передати іншим особам тощо). Якщо особа, яка протиправно заволоділа майном, такої реальної можливості не мала, її дії слід розглядати як замах на грабіж [13].

12. Касаційний кримінальний суд, постанова від 21 лютого 2019 року справа № 237/716/16 щодо вчинення двох замахів на крадіжку майна, якщо вартість у кожному випадку не перевищує розміру, необхідного для притягнення до кримінальної відповідальності

Суд вважає, що Якщо особа двічі вчинила замах на таємне викрадення чужого майна, вартість якого щоразу не перевищувала розміру, необхідного для притягнення до кримінальної відповідальності, підстав для визнання її дій кримінально караними нема [14].

Проаналізувавши наведені постанови Касаційного кримінального суду, можна виділити декілька основних проблем, з якими стикається суд при кваліфікації діянь, пов'язаних з незакінченою злочинною діяльністю.

Аналізуючи конкретні діяння, передбачені Особливою частиною Кримінального кодексу суд протягує чисельні ниточки до загальних положень, що стосуються в цілому кримінальної відповідальності при незакінченій злочинній діяльності. Дійсно, значна частина постанов стосується питань кваліфікації замахів на злочини, зокрема розмежування закінченого та незакінченого зама-

хів, а також відмежування замахів від закінчених злочинів. Окрім цього, Касаційний кримінальний суд приділяє значну увагу питанням встановлення суб'єктивної сторони злочинів, зокрема змісту умислу особи, який має надзвичайне значення при кваліфікації незакінченої злочинної діяльності.

Варто відмітити й ще одну важливу деталь. Висловлюючи відповідні правові позиції, Касаційний кримінальний суд встановив взаємозв'язки з іншими інститутами Загальної частини. Наприклад, водночас із проблемами незакінченої злочинної діяльності розглядаються питання кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті; кримінальних правопорушень, вчинених неосудними особами, а також питання кваліфікації повторності та сукупності злочинів.

Як бачимо, судова практика є надзвичайно важливим джерелом кримінально-правової політики в сфері відповідальності за незакінчену злочинну діяльність, адже правові позиції Верховного Суду не тільки формують відповідні запити для їх подальшого вирішення, а й створюють належні умови для забезпечення єдності судової практики, що, однозначно, сприяє зростанню ефективності кримінально-правової політики.

1. Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
2. *Практика застосування Верховним Судом України положень Загальної частини Кримінального кодексу України [уклад. О. П. Горох]; За заг. ред. А. А. Музики. – К.: «Центр учбової літератури», 2017. – 524 с.*
3. *Касаційний кримінальний суд, від 29 липня 2024 року, справа № 643/20796/21. <https://lpd.court.gov.ua/adjudication/43926>*
4. *Касаційний кримінальний суд, постанова від 01 березня 2023 року, справа № 305/1573/16. URL: <https://lpd.court.gov.ua/adjudication/21589>*
5. *Касаційний кримінальний суд, постанова від 16 січня 2023 року, справа № 761/37225/20. URL: <https://lpd.court.gov.ua/adjudication/17956>*
6. *Касаційний кримінальний суд, постанова від 21 вересня 2022 року, справа № 681/742/19. URL: <https://lpd.court.gov.ua/adjudication/9890>*
7. *Касаційний кримінальний суд, постанова від 11 березня 2020 року, справа № 583/3508/18. URL: <https://lpd.court.gov.ua/adjudication/3191>*

8. *Касаційний кримінальний суд, постанова від 28 вересня 2020 року, справа № 640/18653/17. URL: <https://lpd.court.gov.ua/adjudication/673>*
9. *Касаційний кримінальний суд, постанова від 16 вересня 2021 року справа № 636/1226/14-к. URL: <https://lpd.court.gov.ua/adjudication/6558>*
10. *Касаційний кримінальний суд, постанова від 18 грудня 2019 року, справа № 220/2187/16-к. URL: <https://lpd.court.gov.ua/adjudication/599>*
11. *Касаційний кримінальний суд, постанова від 01 грудня 2020 року, справа № 743/645/16-к. URL: <https://lpd.court.gov.ua/adjudication/5638>*
12. *Касаційний кримінальний суд, постанова від 7 травня 2019 року від справа № 489/4885/16-к. URL: <https://lpd.court.gov.ua/adjudication/26>*
13. *Касаційний кримінальний суд, постанова від 23 липня 2024 року, справа № 201/11135/20. URL: <https://lpd.court.gov.ua/adjudication/43908>*
14. *Касаційний кримінальний суд, постанова від 21 лютого 2019 року справа № 237/716/16. URL: <https://lpd.court.gov.ua/adjudication/7>*

Володимир Савчук. Судова практика як джерело кримінально-правової політики в сфері відповідальності за незакінчену злочинну діяльність

Ця стаття досліджує роль судової практики, зокрема правових позицій Верховного Суду України, у формуванні кримінально-правової політики щодо незакінченої злочинної діяльності. Автор аналізує низку постанов Касаційного кримінального суду, виданих після 2018 року, які стосуються різноманітних аспектів кваліфікації незакінчених злочинів.

У роботі розглядаються ключові проблеми, з якими стикаються суди при кваліфікації діянь, пов'язаних з незакінченою злочинною діяльністю. Серед них - розмежування закінченого та незакінченого замахів, відмежування замахів від закінчених злочинів, а також встановлення суб'єктивної сторони злочину, зокрема змісту умислу особи.

Автор підкреслює, що Касаційний кримінальний суд у своїх рішеннях встановлює важливі взаємозв'язки між інститутом незакінченого злочину та іншими інститутами Загальної частини Кримінального кодексу. Зокрема, розглядаються питання кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених у співучасті, неосудними особами, а також проблеми кваліфікації повторності та сукупності злочинів у контексті незакінченої злочинної діяльності.

Стаття наголошує на важливості судової практики як джерела кримінально-правової політики. Правові позиції Верховного Суду не лише формують запити для подальшого вирішення проблемних питань, але й створюють умови для забезпечення єдності судової практики. Це, на думку автора, сприяє підвищенню ефективності кримінально-правової політики в цілому.

Дослідження демонструє, що аналіз судової практики дозволяє виявити основні тенденції та проблеми у сфері кваліфікації незакінченої злочинної діяльності. Це, в свою чергу, може слугувати основою для подальшого вдосконалення законодавства та правозастосовної практики у цій галузі кримінального права.

Ключові слова: судова практика, кримінально-правова політика, незаконна злочинна діяльність, Верховний Суд, кваліфікація злочинів, замах на злочин.

Volodymyr Savchuk. Judicial Practice as a Source of Criminal Law Policy in the Sphere of Responsibility for Unfinished Criminal Activity

This article explores the role of judicial practice, particularly the legal positions of the Supreme Court of Ukraine, in shaping criminal law policy regarding unfinished criminal activity. The author analyzes a series of rulings by the Criminal Court of Cassation issued after 2018, which address various aspects of qualifying incomplete crimes.

The paper examines key issues that courts face when qualifying acts related to unfinished criminal activity. These include distinguishing between completed and uncompleted attempts, differentiating attempts from completed crimes, and establishing the subjective aspect of the crime, particularly the content of the person's intent.

The author emphasizes that the Criminal Court of Cassation, in its decisions, establishes important interrelations between the institute of unfinished crime and other institutes of the General Part of the Criminal Code. Specifically, it addresses issues of qualifying criminal offenses committed in complicity, by insane persons, as well as problems of qualifying repeated offenses and multiple crimes in the context of unfinished criminal activity.

The article underscores the importance of judicial practice as a source of criminal law policy. The legal positions of the Supreme Court not only form requests for further resolution of problematic issues but also create conditions for ensuring the unity of judicial practice. This, according to the author, contributes to increasing the effectiveness of criminal law policy as a whole.

The study demonstrates that the analysis of judicial practice allows for identifying main trends and problems in the field of qualifying unfinished criminal activity. This, in turn, can serve as a basis for further improvement of legislation and law enforcement practice in this area of criminal law.

The research highlights the complex nature of unfinished criminal activity and the need for a nuanced approach in its legal interpretation. It also emphasizes the dynamic nature of criminal law policy, which evolves through the interaction between legislative norms and their practical application by the courts.

Keywords: judicial practice, criminal law policy, unfinished criminal activity, Supreme Court, crime qualification, attempted crime.